

Oldřich Matoušek, Hana Pazlarová a kol.

Podpora rodiny

Záměrem manuálu je formulovat pragmatické východisko pro práci s tzv. mnohoproblémovými rodinami. Návazně na toto východisko je prezentována soustava doporučení umožňujících poskytování podpory rodinám. Manuál poskytuje praktické instrukce týkající se procesu práce s rodinou (mj. navázání kontaktu, práce s obranami, ochrana pracovníka, spolupráce organizací), dále instrukce pro intervenci v hlavních sférách fungování rodiny (zaměstnání, bydlení, výživa, ochrana zdraví, vedení domácnosti včetně hospodaření s penězi, výchova dětí aj.) a konečně vodítka pro práci s rodinami, v nichž jeden vážný problém dominuje (např. domácí násilí, závislost dospělého či dítěte na návykových látkách, pobyt dospělého ve vězení, duševní nemoc dospělého).

Rodiny s mnoha problémy jsou cílovými skupinami státních orgánů, které se zabývají ochranou dětí, sociálních kurátorů, pracovníků v oblasti justice a také pracovníků nestátních organizací. Kniha je určena odborníkům z pomáhajících profesí, zejména sociálním pracovníkům, psychologům, speciálním pedagogům, psychiatrům i studentům příslušných oborů na vyšších odborných školách a univerzitách. Knihu mohou využít i dobrovolníci pracující s ohroženými rodinami.

Doc. PhDr. Oldřich Matoušek učí na katedře sociální práce FF UK v Praze. Má za sebou praxi klinického psychologa, psychoterapeuta a manželského poradce; zabýval se výzkumy školství a mládeže i organizací programů pro rizikové děti a mládež. Pracuje jako znalec pro opatrovnické soudy; jako konzultant spolupracuje s neziskovými organizacemi. Je autorem řady odborných publikací z oblasti sociální práce (mj. editorem *Encyklopedie sociální práce*).

PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D., je odbornou asistentkou na katedře sociální práce FF UK v Praze. Ve své výzkumné a publikační činnosti se zaměřuje především na systém péče o ohrožené děti.

Dalšími členy autorského kolektivu byli pracovníci státních a nestátních organizací, kteří se zabývají ohroženými rodinami.

ISBN 978-80-262-0697-2

9 788026 206972

www.portal.cz

50.00

portál

Podpora rodiny

O. Matoušek, H. Pazlarová a kol.

portál

Oldřich Matoušek
Hana Pazlarová a kol.

Podpora rodiny

portál

PRO POMÁHAJÍCÍ PROFESE

MANUÁL

rekvalifikačního kurzu bez možnosti získané dovednosti uplatňovat může snížit motivaci nezaměstnaného člověka k dalším podobným pokusům.

V některých regionech pořádají firmy *burzy práce*, které jsou dobrou příležitostí k tomu, aby si nejen jednotlivci, ale i organizace působící v oblasti podpory rodin udělaly přehled o možnostech na místním trhu práce.

Novinkou je v ČR projekt *Stáže ve firmách*. Tyto stáže mají délku 1–6 měsíců. Zprostředkující organizace (Fond dalšího vzdělávání) hradí stážistovi stravné a cestovné. Uchazeči si stáže vybírají z internetově dostupného katalogu stáží, kam je podle předepsané šablony zadávají zaměstnavatelé, kteří mají o stážisty zájem, protože předpokládají, že z některých by se mohli stát zaměstnanci. Certifikát o absolvování stáže se může stát „vstupenkou“ do oboru i v jiné firmě, než v jaké byla stáž vykonána.

Vedle podpory dospělého člena rodiny při hledání a udržování pracovního místa je možné pokusit se *podporovat i zaměstnavatele*. Některé nestátní organizace v ČR iniciují setkání mezi zájemci o práci a potenciálními zaměstnavateli, pokračují v kontaktech s přijatými zaměstnanci i po nástupu do práce a prověřují spokojenost pracovníka i zaměstnavatele, případně se pokoušejí řešit problémy, které mezi pracovníkem a zaměstnavatelem po nástupu do práce vznikly.

Při hledání práce prostřednictvím odpovědí na inzeráty se může uchazeč stát obětí podvodu. Proto je třeba mu doporučit, aby v žádném případě neposílal žádné vstupní poplatky za přijetí do slibované práce. O firmě nabízející práci je vhodné zjistit si všechny dostupné informace předem.

Vedení domácnosti

Tereza Gardiner, Oldřich Matoušek, Kateřina Hůlová

Provoz domácnosti lze členit do následujících sfér: péče o děti (včetně přípravy na školu), nákupy, vaření, prádlo, úklid, údržba domu/bytu, hospodaření s disponibilními financemi, splácení případných dluhů, péče o zahradu, polnosti, domácí zvířata, organizace času a společenských kontaktů.

Dostatečně dobré fungování rodiny je založeno na tom, že alespoň jeden člen rodiny v určité míře a kvalitě zastane, co je potřeba. Pokud má příslušné způsobilosti více členů rodiny, je dobré, když toho rodina využívá a její členové spolupracují. Běžné fungování rodiny je do velké míry řízeno zvyklostmi; někdy se v této souvislosti mluví o *ritualizovaných činnostech*. V těchto činnostech mají členové rodiny fixní nebo flexibilní role. Může platit pravidlo, že vždy vaří žena a muž vždy myje nádobí (fixní role). Může platit i pravidlo, že kdo vaří, nezabývá se nádobím (flexibilní role).

Podíl muže a ženy na provozu domácnosti je málokdy vyrovnaný; ve většině společností našeho typu stále vysoce převažuje práce žen nad domácí prací mužů, což je vliv tradice, která domácnost pokládala za doménu ženy. Gender podle sociologického výzkumu (Chaloupková, 2005) zůstává nejvýznamnější determinantou času stráveného péčí o domácnost také v ČR. „Výkon většiny domácích prací v českých domácnostech leží i nadále na ženách. Zapojení žen do domácí práce se navíc zvyšuje, jsou-li v rodině děti. Narozdíl od časových možností a omezení daných jednak časovými nároky ze strany zaměstnání a jednak nároky ze strany rodiny není relativní příjem ani výše dosaženého vzdělání jasným prediktorem zapojení do domácí práce.“ (Tamtéž: 77.)

Nejvýznamnějším typem poruchy rodinného fungování jsou *výpadky*, tedy situace, kdy nikdo nenakoupí, nikdo neuvaří, nikdo neuklízí, nikdo nepere atd. Problémy mohou vzniknout i v tom, že co někdo z rodiny udělá, je druhým kvalifikováno jako nepotřebné, případně špatné; posléze to může být druhým předěláváno a může se to stát předmětem konfliktů; tyto situace by bylo možné označit za *znehodnocování*. Jako poruchu můžeme vidět i *nedostatečnou kooperaci* členů

rodiny – tj. situace, ve kterých každý jedná „na vlastní pěst“ i v záležitostech, v nichž by byla kooperace vhodná a účelná.

Zajištění provozu domácnosti je tradičně v centru pozornosti státních orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Zároveň je oblastí, do níž se snadno mohou bez potřebné reflexe promítat normy hodnotícího pracovníka / hodnotící organizace. Kritický je přitom *práh přijatelného fungování*, resp. hranice, za níž hodnotící pracovník vnímá dítě nebo někoho jiného jako ohroženého.

Úředník státu i profesionální pracovníci nestátních organizací hledají polohu, která by zachovávala respekt vůči rodičům, ale zároveň pro ně srozumitelným a přijatelným způsobem vyjadřovala, co je pro děti (nebo někoho jiného) nežádoucí a proč. Jinými slovy, takovou kombinaci podpory a kontroly, která dává naději na udržení spolupráce.

Do posuzování toho, jak rodina funguje, je v ČR bezděčně promítán justiční jazyk s výrazy typu „úprava podmínek“, „zlepšení domácnosti“, „zvládnutí situace“, které nevyjadřují konkrétní požadavky na změnu – např. aby bylo zamezeno zápachu dětí pravidelným mytím a praním oblečení, aby rodiče dohlíželi na to, jak dítě tráví odpolední volno, aby pomohli dítěti při ranním oblékání do školy, zajistili mu večerní jídlo apod.

Pro posouzení chodu domácnosti je třeba mít informace o tom, jak rodina žila dříve, s jakými těžkostmi se případně v minulosti potýkala a jak je zvládala. Samozřejmě i to, jak se na chodu a vedení domácnosti podíleli a podílejí jednotliví členové, jaké zdroje (nejen finanční) rodina měla a má, kdo a jak rodině pomáhal či pomáhá, zda někdy v situaci rodiny nastal významný zlom či krizová situace (např. ztráta zaměstnání, nemoc některého z členů rodiny).

Finanční hospodaření rodiny

Rodinný *rozpočet* je významnou složkou vedení domácnosti. Naplánování finančního hospodaření domácnosti je nástrojem, který může snížit riziko zbytečných výdajů i zadlužování. Pracovník může nabídnout rodičům sepsání rodinného rozpočtu. Pokud to přijmou, může to být poprvé, kdy se nad financemi systematicky zamyslí. Je dobré, když si položky vypisují rodiče sami a mají tak na „svém papíru“ přehled svých financí. Rodina mnohdy není schopna částky odhadnout; osvědčuje se s nimi domluvit, že si jeden měsíc budou zapisovat, kolik peněz měli a za co je vydali. Přehled by měl zahrnovat následující položky.

Souhrn všech čistých příjmů (kdo, jak a kdy měsíčně finančně přispívá), přičemž zdrojem může být:

- mzda, výděly z brigád, z podnikání, z pronájmu,

- sociální dávky (státní sociální podpora, sociální pomoc, dávky nemocenského, důchodového pojištění),
- jiný příjem – např. výživné, mzda vyplácená na černo.

Seznam *nutných výdajů* (co a kdy se musí měsíčně zaplatit) čili:

- nájem, náklady na bydlení (elektřina, plyn, voda, topení, daň z nemovitosti),
- splátky (hypotéka, spotřebitelské úvěry, půjčky, dluhy, např. na zdravotním pojištění),
- poplatky za telefon, internet,
- poplatky za televizi, rozhlas,
- pojištění, povinné ručení,
- potraviny,
- léky, zdravotní péče,
- ošacení,
- výdaje na děti (kroužky, školní akce a výlety, školní pomůcky),
- doprava (provoz auta, jízdné),
- domácí zvířata (strava, veterinář),
- drogerie (kosmetika, hygienické potřeby, čisticí prostředky, pleny atd.),
- bankovní poplatky,
- příspěvek na zaopatření dítěte, je-li umístěno v ústavu,
- částky výživného, pokud je některý člen domácnosti má povinnost platit,
- kapesné,
- vytváření rezervy (je-li možné).

Další výdaje, které mohou být pokládány za „nadstandardní“, jsou:

- kouření, alkohol,
- módní, nové oblečení,
- hračky, nákupy pro radost,
- elektronika pro domácnost i pro jednotlivé členy rodiny,
- časopisy, knihy, kulturní akce, DVD, PC hry, CD,
- výdaje v restauracích, kavárnách, hernách,
- výdaje na dovolenou,
- výdaje na sportovní potřeby.

Hranice mezi nutnými a zbytnými položkami ve výdajích by měla být výsledkem dialogu mezi pracovníkem a rodinou. Její stanovení není žádoucí uspěchat. Je pravděpodobné, že se v hodnocení toho, co je a není zbytným výdajem, pracovník nebude s rodinou shodovat. Když např. rozpočet ukáže, kolik peněz stojí kouření, není dobré přesvědčovat rodiče, že zde je nutno ušetřit; spíš se tím

otevře možnost, aby rodiče sami přezkoumali, zda je nutné tolik peněz zrovna na toto vydávat.

Rodina si nemusí být vědoma všech možností, jak může navýšit příjmy nebo snížit výdaje v některých položkách (např. možnost požádat o sociální dávky, vypovědět smlouvu s telefonním operátorem nebo uzavřít jinou smlouvu). V tomto směru může pracovník působit jako poradce.

Ideální by bylo, kdyby rodina přehodnotila své finanční hospodaření a dosáhla toho, aby průběžně pokrývala své základní potřeby. Ne vždy je mnohproblémová rodina schopna přijmout model hospodaření, který alespoň v měsíčním horizontu plánuje výdaje a nepřelévá je z jedné položky do druhé (plánování může být spojeno s využitím obálkové metody, čili s uložení určité částky na určitý účel do jedné obálky). Stejně náročný je požadavek, aby si rodina vytvářela finanční rezervu. Minimalistickou strategií představuje systém, který v některých oblastech výdajů vylučuje, aby členové rodiny zacházeli s hotovými penězi; peníze z rozpočtu rodiny mohou putovat přímo oprávněnému příjemci (např. peníze na nájem bytu). V extrémním případě je možná asistence s nákupem, např. nakoupení trvanlivých potravin ve větším množství do zásoby (těstoviny, luštěniny, rýže) v době, kdy peníze rodiče mají. Je také možné dohodnout výplatu dávek přes místně příslušný úřad buď v hotovosti, nebo na účet v kratších než standardních intervalech, a tím pádem rozloženě v menších částkách.

Rozpočet samozřejmě musí být pružný a aktualizovaný, protože situace rodiny se může změnit a ne vždy je možné změnu předvídat. Při každé změně příjmové situace (např. narození dalšího dítěte, ztráta zaměstnání, odebrání sociální dávky) je žádoucí revize rozpočtu.

Pracovník by neměl rodinu nutit dokládat platby. Může se na platby dotazovat. Pokud se mu zdá, že rodič neříká celou pravdu (neplní všechny finanční závazky), měl by upozorňovat na důsledky, které by z takového jednání mohly vyplynout.

Rodiny s mnoha problémy nemívají dostatečné peněžní rezervy pro případ nenadálé potřeby. Takovou nenadálou událostí může být úmrtí či nemoc dospělého, ztráta zaměstnání, ale i doplatek na spotřebovanou vodu a energie. Jako nejjednodušší možnost se nabízí vyřešit potřebu peněz půjčkou. Na první pohled vypadají jako dostupnější půjčky u nebankovních společností. Rodiny, které si tyto půjčky berou, mohou přehlédnout všechny podmínky úvěru, případně mohou podcenit svoje schopnosti tyto podmínky naplňovat. Mnohproblémové rodiny někdy řeší svoji neschopnost splácet jednu půjčku tím, že si vezmou jinou půjčku. Tím mohou pokračovat v cestě do bezvýchodné situace, která je označovaná jako *dluhová past*. Postavení věřitele vůči dlužníkovi je posilováno tím, že v úvěrové smlouvě může být formou rozhodčí doložky ustanoveno, že v případě sporu mezi věřitelem a dlužníkem (např. při přerušení splátek) bude věc řešena formou rozhodčího řízení. Avšak rozhodce má smlouvu s úvěrovou společností, a tak je pravděpodobné, že jí vyjde vstříc.

Rodiny vyhledávají pomoc v situaci, kdy nejsou schopny splnit podmínky splácení úvěru/úvěrů. Při řešení jejich situace je namísto hned od počátku myslet na prevenci dalšího zadlužování. Dospělí by se měli přesvědčit o tom, jaká rizika na sebe dosavadními půjčkami vzali a jaká rizika na ně čekají při případných dalších půjčkách. Rodiny je třeba upozornit na význam rozhodčích doložek, na výši sankčních pokut za opožděnou splátku a na další „nenápadné“ náklady spojené s obsluhou dluhu. Důležitým ukazatelem výdajů spojených s půjčkou je *reálná roční procentní sazba nákladů* (RPSN). Do ní se počítá vše, co bude dlužníkovi účtováno, např. i pojištění půjčky nebo osobní návštěvy u klienta. Uvádět výši RPSN a způsob jejího výpočtu ve smlouvě o úvěru je nyní povinností věřitele.

Takzvané *oddlužení* je možné podle insolvenčního zákona (č. 182/2006 Sb.). Ten umožňuje po splnění příslušných podmínek splatit pouze 30 % dluhu, a zabránit tím růstu dluhu, případně exekuci. Postup mohou využít osoby, které v posledních pěti letech nebyly trestány za majetkový trestný čin. Další podmínkou je existence majetku, který dlužník může na pokrytí dluhu využít nebo dlouhodobý příjem, z něhož je možné během pěti let 30 % dluhu splatit. *Osobní bankrot* je možné navrhnout jen v případě, že dlužník má zpoždění ve splácení dluhů více než 30 dnů a má dluhy nejméně u dvou věřitelů. Osobní bankrot nelze využít v případě, když má jeden člověk více úvěrů pouze od jedné společnosti; nejde využít ani u úvěru krytého zástavou, u leasingu, u dluhu na zdravotním pojištění, u nedoplatků daní a u finančních závazků vůči státu. Soud zhodnotí reálnost plánu na oddlužení a poté svolá schůzi věřitelů. Na ní věřitelé svým hlasováním rozhodnou o způsobu, jakým bude dlužník plán oddlužení plnit. Fakticky je dlužníkovi v následujících pěti letech ponechána pouze taková částka, která je ekvivalentní částce nezabavitelného minima (započítává se počet vyživovaných osob). Dlužník má povinnost se během plnění splátkového kalendáře nezavazovat k dalším dluhům. Pomoc zadluženým osobám dnes nabízejí četné *oddlužovací agentury*, které si však mohou účtovat vysoké poplatky za vypracování návrhu na oddlužení. Serióznost těchto organizací a náklady spojené s využitím jejich služeb je žádoucí předem důkladně prověřit.

Při práci se zadluženými rodinami má být východiskem důkladný *rozbor dluhů*. Je nutné zpřehlednit a zdokumentovat všechny půjčky i výkazy o platbách na jejich splácení. Pokud dosud dlužník s věřiteli nejednal, je nutné jednání s nimi započít, a to i v případě, když byla pohledávka předána exekutorovi. Komunikaci se všemi zúčastněnými subjekty je vhodné vést písemně formou doporučených dopisů.

Když se nepodaří splácet závazky způsobem přijatelným pro věřitele (např. sníženými splátkami nebo pozastavením splátek na určitou dobu), obvykle následují *exekuční srážky ze mzdy*, případně *obstavení majetku*. To je často spojeno s *obstavením bankovního účtu*. Obstavení účtu může dlužníkovi bránit v přístupu k příjmům, které mu na bankovní účet pravidelně přicházejí. Pak je vhodné

požádat plátce (zaměstnavatele a úřady), aby příjemci umožnili vyzvedávat si peníze na poště nebo přímo u odesilatele. Poté však bývají exekuční srážky prováděny u plátce mzdy nebo u plátce dávek.

Rozpočet domácnosti by měl zahrnovat splátky dluhů. Pokud s tím rodina souhlasí, pracovník může rozpočet s dospělými vypracovat a kontrolovat jeho provádění.

Od 25. 2. 2013 je v platnosti *novela* zákona o spotřebitelském úvěru (č. 43/2013 Sb.). Ta reaguje na některá z výše popsaných rizik a pokouší se proti nim potenciální věřitele zajistit. Věřitel podle ní může poskytnout spotřebitelský úvěr jen tehdy, pokud bude po posouzení úvěruschopnosti spotřebitele zřejmé, že spotřebitel bude schopen spotřebitelský úvěr splácet. Směnku ani šek již není možné použít ke splacení nebo zajištění splacení spotřebitelského úvěru. Zajištění spotřebitelského úvěru nemůže být ve zcela zjevném nepoměru k hodnotě úvěru (cílem je zamezit tomu, aby úvěrové společnosti získávaly prostředky od spotřebitele kvůli neúměrně vysokému zajištění – např. zástavnímu právu k nemovitosti, smluvní pokutě). Při nabízení, sjednávání nebo zprostředkování spotřebitelského úvěru prostřednictvím hlasové telefonní komunikace, textové nebo multimediální zprávy nelze použít telefonní číslo pro přístup ke službám s vyjádřenou cenou (např. při komunikaci se zákazníkem není možné využívat linky začínající číslem 9). Náležitosti smlouvy o spotřebitelském úvěru jsou tyto: Smlouva o zprostředkování spotřebitelského úvěru musí být uzavřena písemně a musí obsahovat informaci o právu spotřebitele na odstoupení od této smlouvy; spotřebitel může od smlouvy o zprostředkování odstoupit bez uvedení důvodů ve lhůtě 14 dní od jejího uzavření, pokud do té doby nedojde na jejím základě k uzavření smlouvy o spotřebitelském úvěru; smlouva o zprostředkování musí obsahovat ujednání o odměně zprostředkovatele, platí-li tuto odměnu spotřebitel; předtím než zprostředkovatel bude mít vůči spotřebiteli nárok na zaplacení odměny za zprostředkování, musí předložit spotřebiteli vyrozumění o výsledku své zprostředkovatelské činnosti.

Existují specializované organizace na pomoc lidem, kteří mají potíže se splácením dluhů, např. Poradna při finanční tísni. Některé organizace mají specialisty na dluhové poradenství, např. občanské poradny, nebo programy posilující finanční gramotnost, např. Člověk v tísni pro lidi ze sociálně vyloučených lokalit. Pro první orientaci při zvažování půjčky může být užitečná stránka *Hospodářských novin* srovnac.penize.ihned.cz/pujcky/zadani; ta ukáže zájemci finanční produkty dostupné na trhu a umožní mu je porovnávat.

Užitečné webové stránky:

www.financnitisen.cz, www.pomocsdluhy.cz, www.obcanskeporadny.cz,
www.clovekvtsni.cz, www.bezplatnapravnioporadna.cz, www.mesec.cz.

Nákupy a příprava jídla

Rodiny s nízkými příjmy (včetně matek, které samy vychovávají děti) mají tendenci nakupovat nejlevnější potraviny bez ohledu na doporučení obsažená v běžné dostupné osvětě o správném stravování dětí a dospělých. I když jde o informace dobře dostupné, rodina je nemusí pokládat za významné, proto je nevyhledává a neřídí se jimi. Ve stravování může chybět ovoce, zelenina, mléčné výrobky, je v něm málo bílkovin, minerálů atp. Někdy je problém i v tom, že děti dostávají jídlo, které pro jejich věk – z hlediska norem většinové společnosti – není přiměřené. Nedostatečná kvalita jídla je v některých chudých rodinách kompenzována kvantitou; nezřídka je v nich možné vidět obézní dospělé i děti, přičemž rozbor jídelníčku ukáže, že v něm převažují výrobky z mouky a laciné „masné“ výrobky s vysokým obsahem tuku a nezdravých aditiv (typicky párky a levné salámy). O významném vlivu kvality jídla na rozvoj dětského těla i psychiky dnes není pochyb.

Zhodnocení rizik pro děti i dospělé je možné provést rozbořem *stravovacího režimu rodiny*, např. formou týdenního přehledu o nákupech a jídlech, která členové rodiny jedli. U dětí je nutné do něj zahrnout i stravování ve škole. Protože jídlo je důležitý rituál vzájemnosti, je vhodné současně zjistit, jakým způsobem rodina jí.

K řešení problémů jen výjimečně stačí doporučení. I v tomto případě může být *přímá účast pracovníka* (jímž může být rovněž zaškolený dobrovolník) na nákupu a přípravě jídla nejlepší variantou intervence. Komunitní zařízení pro matky např. v sociálně vyloučených lokalitách mohou nabízet *kurzy vaření*, přičemž uvařené jídlo pak matky mohou donést svým rodinám. O *rituál společného jídla* by se měl pomáhající pracovník zajímat a podporovat rodinu v tom, aby ho udržovala, resp. vytvořila, pokud ho nemá. Pomáhající organizace může rodině věnovat recepty na laciná a zdravá jídla, případně odkázat na recepty dostupné elektronicky. (Více k tomu v kapitole Zdraví a výživa.)

Údržba a úklid domácnosti, organizace času

V extrémním případě je domácnost ve stavu, který svědčí o tom, že rodina dlouhodobě pořádek a údržbu zanedbává. Pracovník při návštěvě bytu/domu může zjistit, že domov rodiny je přeplněn množstvím věcí, šatstva a bot, že interiér páchne, protože se v něm průběžně neuklízí, kuchyň je plná neumytého nádobí, v koupelně je špinavé umyvadlo a vana, okna jsou poloprůhledná, malba na stěnách je zašpiněná a popraskaná, linolea a koberce jsou prošlapané. Některé věci mohou být rozbité a nefunkční, jiné mohou ohrožovat členy domácnosti (např. elektrické zástrčky vypadávající ze zdi, žárovky visící na neizolovaných drátech, uvolněné zábradlí na balkoně).

V takovém případě je žádoucí vypracovat s dospělými členy rodiny *plán sanace domova* a najít spolu s nimi potřebné materiální i lidské zdroje pro realizaci tohoto plánu. Plán musí mít etapy. V první etapě je třeba odstranit bezprostřední hrozby, v další etapě je možné se zaměřit na vyklízení nepotřebných věcí, malování, obnovu podlahových krytin atd.

Pokud dospělí pracují, má *průběžné udržování domácnosti* dvě přirozené periody: týdenní úklidy a větší úklidy prováděné v intervalu několika měsíců (např. před Vánoce, po konci prázdnin, tzv. jarní úklid po skončení zimy). Při týdenním úklidu je možné vždy přidat jednu „nadstandardní“ oblast uklízení a údržby – důkladně uklidit spíž, sklep, provést údržbu jízdních kol apod. Je třeba počítat s tím, že dospělí členové rodiny nebudou mít stejný názor na to, co je dostatečně dobře vyluxovaný koberec, dostatečně vytřená podlaha nebo dostatečně umytý dřez. Tyto rozdíly mohou vést ke konfliktům. Pracovník konfliktům může předcházet tím, že jde-li o domácí práce, které dělal někdo z dospělých, podpoří pokud možno představu o žádoucí kvalitě práce vyjadřovanou tím dospělým, který práci vykonal.

Pracovník může s rodinou sestavit plán několika blízkých týdenních úklidů, případně i nejbližšího velkého úklidu s vyznačením toho, kdo co udělá. Plán by měl mít písemnou podobu. Také evidence o tom, co bylo uděláno a kým, by měla mít písemnou podobu. Fungování rodiny pomáhá, když je plán včetně evidence o jeho plnění vyvěšen na viditelném místě v místnosti, kde se rodina nejčastěji zdržuje, což je obvykle kuchyň nebo obývací pokoj. Prověrku realizace plánu by měla dělat sama rodina a sama rodina by také měla rozhodnout, jak by bylo vhodné reagovat na fakt, že někdo dohodnuté povinnosti nesplnil. Tento *plán rodinných akcí* může zahrnovat i jiné položky než jen údržbu a úklid domácnosti. Mohou v něm být vyznačeny důležité akce ve škole, návštěvy u lékaře, kontakty s institucemi, plánovaná účast na místních akcích, oslavy svátků a narozenin, návštěvy apod.

Literatura:

Chaloupková, J. (2005): Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis*, Vol. 41, No. 1, 57–77.

Bydlení

Kateřina Hůlová, Oldřich Matoušek

Kvalita bydlení je důležitým aspektem kvality života. Rodiny s mnoha problémy mají v kvalitě bydlení deficit. V ČR v současnosti existují dva hlavní typy rizikového bydlení: tzv. sociálně vyloučené lokality (v nichž žijí hlavně Romové) a ubytovny. V posledních letech se objevují i čtvrti a místa, v nichž žijí nezaměstnaní lidé z většinové společnosti, kteří jsou závislí na sociálních dávkách.

Pokud rodina žije v tzv. sociálně vyloučené lokalitě, i okolí bytu/domu, kromě toho, že je nevábné, může být zdrojem rizik hygienických (chybějící zdroj pitné vody, nefungující kanalizace, odpadky volně ležící na zemi) i jiných (chybějící zábradlí, nefungující veřejné osvětlení aj.). Také vybavení bytu může být vzhledem ke standardům běžným pro většinovou společnost nedostatečné (je odpojena elektřina, nefunguje topení, chybí koupelna, záchod, byt je temný, je v něm plíseň apod.)

V řadě případů se rodiny do těchto extrémně špatných podmínek bydlení dostanou kvůli tomu, že v předchozím bydlišti nebyly schopny platit nájem a služby spojené s bydlením. Podle zprávy Gabalova týmu (*Analýza sociálně vyloučených*, 2006), která je zaměřena na situaci Romů, je neschopnost platit náklady bydlení spojena:

- s nedoplatky na ročním vyúčtování za vodu a elektřinu, které jsou někdy rozpočítávány mezi jednotlivé domácnosti bez ohledu na skutečnou spotřebu této domácnosti (chybí měřiče spotřeby v bytech),
- s dluhy rodin,
- s výdaji rodin na mimořádné události,
- se závislostí členů rodiny na návykových látkách,
- s apatií, která je vyvolaná bezvýhodnou životní situací.

Dluhy na nájemném a službách patří mezi oprávněné výpovědní důvody. Politika obce může vystěhování rodin předcházet preventivními opatřeními, řada obcí však nemá žádnou strategii, která by mohla vystěhování kvůli dluhům účinně

předcházet. Více možností má obec, která byty vlastní; ta může u nájemníků se špatnou platební kázní nařídit tzv. *náhradního příjemce sociální dávky*. Když je rodina příjemcem příspěvku na bydlení, může potom tato dávka odcházet z úřadu práce přímo na účet pronajímatele. Obecní úřad také může rodinu dlužící nájemné písemně na dluh upozornit. Obecní úřad může rodině rovněž nabídnout dohodu o splátkovém kalendáři.

Pokud nájemní dům vlastní jiný pronajímatel než obec, je ještě méně pravděpodobné, že dluh na nájemném a službách bude vyřešen tak, že rodina bude moci v bytě zůstat. Některé obce si již uvědomily, že masová privatizace bytového fondu po roce 1990 přispěla ke zhoršení bytové situace mnoha rodin. Proto se pokoušejí získat alespoň část obytných domů zpět do svého vlastnictví a vytvořit v nich podmínky, které ekonomicky slabým rodinám dlouhodobě umožňují žít ve stejném bytě a podílet se na udržování bytu i jeho okolí. V jiných obcích byly naopak po privatizaci bytového fondu zřizovány ubytovny, v nichž byla kvalita bydlení nedostatečná. Byty v nich jsou někde nazývány *holobyty*. Do nich byly vystěhovávány rodiny a jednotlivci neplátcí nájemné a služby spojené s bydlením, tzv. neplatiči. Obce tím obcházejí zákon, který od bytových domů vyžaduje vyšší standard vybavení než od tzv. ubytovacích zařízení. Navíc někdy nastavily podmínky pro uživatele holobytů tak, že nebylo možné reálně očekávat jejich naplnění. Obce v těchto ubytovnách někdy ustanovovaly správce, aniž by definovaly jeho pravomoci. Nájemní smlouvy nespĺňovaly vždy zákonné náležitosti a nebyly v souladu s faktickými podmínkami bydlení. Podmínky a pravidla v některých ubytovnách odpovídají uzavřenému zařízení s přísným režimem. Obce také nedokázaly zajistit, aby dluhy rodin z přechodného bydlení byly zpřehledněny, aby byla prověřena oprávněnost nároků (v nichž se objevuje i vysoké penále) a nastaveno splácení dluhů. Ubytovny zřizují čím dál častěji i soukromí majitelé, na jejichž zisku se podílí příspěvek na bydlení, který rodiny pobírají. Majitelé mohou využívat toho, že rodiny, které neobstojí na běžném trhu s byty, už jinou možnost bydlení nemají.

Na úrovni státu je nutné prosadit formou zákona taková opatření, která budou blokovat zneužívání příspěvku na bydlení soukromými majiteli bytů a podpoří obce ve snaze zajistit ohroženým rodinám přijatelné, stabilní bydlení. Neexistuje zákon, který by obcím určoval, jak mají občanům zajišťovat ubytování. Zákon o sociálním bydlení v ČR, na rozdíl od mnoha jiných zemí patřících do EU, zatím neexistuje.

Důvody k výpovědi z nájmu mohou být i jiné než dluhy. Rodina jako nájemce může porušovat jiné povinnosti, např. může v domě narušovat soužití (hlukem, nedodržením nočního klidu). Pokud rodina pronajme byt dalším osobám bez souhlasu majitele, může to také vést k výpovědi z nájmu.

Ke ztrátě bydlení může dojít i kvůli tomu, že majitel domu úmyslně zhoršuje podmínky bydlení, aby nájemníky donutil se z domu vystěhovat. Pronajímatelé

někdy využívají skutečnosti, že rodiny neznají zákony, a pokoušejí se je práva k bytu zbavit nelegálně.

Výpověď z nájmu bytu musí splňovat zákonná kritéria. Vždy musí obsahovat důvod, kvůli kterému pronajímatel nájemní smlouvu vypovídá. Pokud ve výpovědi důvod uveden není, je výpověď neplatná. Výpověď lze nájemníkovi dát pouze v případě, kdy byla nájemcem porušena některá z povinností uvedených v zákoně. Výpověď musí nájemníkovi zaslat pronajímatel písemně a musí obsahovat upozornění na možnost odvolání k soudu. (Odvolání k soudu lze podat do 60 dnů ode dne převzetí písemné výpovědi od pronajímatele.) Důvody výpovědi jsou pak přezkoumány soudem, který vydá rozhodnutí. Výpověď může rodina konzultovat např. s neziskovou organizací.

Při vyjednávání se soukromými subjekty (majiteli domů) nelze předpokládat, že budou na prvním místě zohledňovat sociální situaci jednotlivců nebo rodin. Zájmy majitelů bývají výhradně ekonomické. Vyjednávání s nimi se může a má odvolávat na zákonné normy (v případě bydlení především na občanský zákoník), pokud však pro ně ze zákona určité povinnosti nevyplývají, je na jejich rozhodnutí, nakolik budou svým klientům vycházet vstříc. Když se požadavky rodiny a majitele dostanou do konfliktu, je žádoucí pokusit se spor řešit mimosoudně, k soudnímu řešení se uchýlit až v krajním případě.

Konkrétním rodinám i obcím může při řešení problémů s bydlením pomoci Agentura pro sociální začleňování.¹

V ČR není zatím rozšířen systém *stupňovitého sociálního bydlení* (někdy také označovaný jako *prostupné bydlení*), tedy bydlení od těch nejjednodušších forem ubytování přes azylový dům a pobyt v tréninkových bytech. Když je rodina v tomto procesu nabývání vlastního bydlení úspěšná, může dosáhnout na pronájem bytu obecního, který je jí pronajat na delší dobu. Podmínkou je pravidelná spolupráce rodiny se sociálním odborem. V některých městech (Cheb, Litvínov) se začíná zkoušet využívání bytového fondu obcí, případně soukromých majitelů, který provozují neziskové organizace. V některých městech se u nás zkoušejí i *programy prevence ztráty bydlení*, založené na spolupráci bytových odborů obecních úřadů, neziskových organizací a rodin, které ztrácejí schopnost platit za bydlení (např. program Druhá šance v Brně).

Azylové ubytování pro celé rodiny je u nás dostupné jen zcela sporadicky. Dostupnější jsou azylové domy pro matky s dětmi, které v ČR zřizují církve, nestátní subjekty a v některých případech i městské úřady. V azylu pro matky s dětmi je otec návštěvníkem, který v zařízení nesmí přespávat. Azylové ubytování se matkám s dětmi ve většině zařízení poskytuje jen do doby, kdy její nejmladší dítě dovrší věk tří let.

¹ Viz www.socialni-zaclenovani.cz/oblasti-podpory-bydleni.

V Rakousku charitativní organizace FAWOS dostává přímo od soudu případy rodin, kterým hrozí vystěhování z dosavadního bytu. Její pracovníci zkusí pro rodinu udělat, co je možné, aby si stávající bydlení udržela. U nás takové spojení soudu a nestátních neziskových organizací chybí.

Užitečné webové stránky:

www.clovekvtsni.cz; www.poradna-prava.cz; www.iure.org .

Literatura

Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti (2006). Praha: Gabal Analysis and Consulting.

Komunikace a vztahy

Oldřich Matoušek

Rodina jako vztahová a komunikační síť

Výrazem *vztahy* označujeme vazby, jimiž jsou k sobě členové rodiny poutáni. Mohou mít pozitivní (podpůrnou) i obrannou (nepřátelskou) složku. Vztahové role členů rodiny se liší v míře moci, resp. závislosti.

Kvalita vztahů se v čase může měnit. Vztahové role se obvykle mění zvolna při přechodech mezi vývojovými stadii rodiny, ale někdy i rychle v reakci na stresující událost (např. nevěru někoho z dospělých, ztrátu zaměstnání, nemoc). Vztahové role do velké míry předepisuje dobový a kulturní kontext. Tradice rodin, z nichž dospělí pocházejí, je pro jejich formování také důležitá.

Klíčovými vazbami rodiny jsou jednak pouto mezi dospělými, jednak vazby mezi rodiči a dětmi. Nemalý význam mají i vazby sourozenecké a vazby členů nukleární rodiny ke členům širší rodiny.

Komunikace, resp. jednotlivé komunikační akty, jsou udržovateli vztahu a zároveň indikátory jeho kvality. Přehled komunikačních aktů umožňuje usuzovat na povahu vztahu. Komunikace však může i zastírat povahu vztahu, pokud se např. souběžně adresátovi komunikace posílají zprávy s protichůdnými významy. Protichůdné významy by měl adresát dešifrovat, chce-li se orientovat v tom, o jakou definici vztahu se jeho protějšek v komunikaci pokouší. U nejednoznačných komunikací je tento úkol obtížný pro dospělé a prakticky neschůdný pro děti. Malé děti potřebují mít v dospělých jednoznačnou oporu. Když se k nim opora chová střídavě přátelsky a nepřátelsky, vytvoří si obraz, který jim umožní představy o opoře držet (i když není realistická), nebo jim umožňuje myslet si, že oporu nepotřebují (i když ji potřebují), případně testují povahu vztahu s dospělým třeba i projevy, které jsou dospělému nepříjemné (záchvaty zlosti, neposlušnosti aj.).

Řada přístupů používaných v tzv. rodinné terapii pokládá za významný cíl *projasňování komunikace*. Konfrontace členů rodiny s tím, jaké významy jejich komunikačním aktům připisují jiní členové rodiny, případně pracovník, může

být nepřijemná. Komunikační projasnění však automaticky negarantuje změnu vztahů k lepšímu. Komunikační projasnění (k němuž patří takové vedení komunikace, při kterém se členové rodiny opravdu vnímají) někdy vede k tomu, že se role posunou do přijatelnějších poloh, jindy naopak vede k tomu, že se vazba oslabí, nebo dokonce pro někoho začne představovat větší ohrožení než dříve. Komunikační projasnění nedodá čerstvě rozvedené depresivní matce sílu ke zvládnutí tří malých dětí, ani nedodá otci chuť zůstat v rodině s manželkou, s níž má podle vlastního vyjádření „jen děti a byt“, přičemž uspokojení ze vztahu zažívá jen s milenkou. Tím chceme připomenout, že úprava vztahů je náročný proces, který má limity v osobních vlastnostech, v emocionální bilanci a v záměrech zúčastněných. Mezi významné činitele formující rodinné vztahy a styly komunikace patří „normalita“ jednotlivců a také odolnost členů rodiny vůči destruktivnímu působení jiných členů rodiny.

Možnosti intervence

V první fázi práce se vztahy a stylem komunikace je žádoucí se starat o vztah rodiny a pracovníka. Jeho *napojení* na rodinu může být znesnadňováno jednak zkušenostmi rodiny z případných minulých pokusů o využití profesionální pomoci nebo kontaktů s různými státními institucemi, jednak zaběhnutým způsobem komunikování v rodině, v němž může převládat nad vším ostatním málo účinné, avšak o to agresivnější bránění osobních pozic. Pracovník pak může být vnímán jako další potenciální hrozba pro členy rodiny. Různé druhy obranných reakcí jsou na začátku kontaktu s rodinou časté (např. odříkání dohodnutých termínů setkání, chybění dospělých na setkáních, mlčení, měnění tématu). Pracovníkovu důvěryhodnost je možné posílit jeho osobními setkáními s klíčovými členy rodiny před začátkem práce s celou rodinou. Při těchto setkáních by se pracovník měl orientovat především na akceptující porozumění. Rodina ho pak může začít vnímat jako jediného, kdo členy rodiny chápe.

Práce s komunikační sítí rodiny je obvykle orientována na nynější stav. Pracovník se zaměřuje na to, co se v rodině děje v současnosti, a převážně využívá společných sezení s celou rodinou. Nicméně někteří členové rodiny mohou být z minulosti poznamenáni *traumaty*, která se promítají do jejich současného fungování v rodině. Byli např. jako děti rodiči odmítáni nebo byli obětí sexuálního zneužívání. Pokud tomu tak je, je žádoucí tuto zkušenost individuálně zpracovat s tím, koho se týká, a s ním také zvážit, zda vůbec a jakým způsobem o věci hovořit na společných sezeních celé rodiny. Je možné, že zveřejnění traumatické zkušenosti umožní ostatním členům rodiny pochopit jedincovo chování. Nemělo by to však vést k vytváření alibi pro ty, kdo na jiné působí nepříznivě. Dospělí i dospívající mají za své chování nést odpovědnost. I podezření na to, že se

někdo v rodině chová násilně, zneužívá jiné či je závislý na alkoholu nebo jiných drogách, by mělo být prověřováno před započítím práce s celou rodinou v individuálních rozhovorech s jejími členy.

Jak už bylo naznačeno výše, přirozenou prioritou práce se vztahy a s komunikací je určitá kvalita vzájemného *vnímání* komunikujících osob. V mnohoproblémových rodinách nebývá na dostatečné úrovni. Při práci s rodinou v jejím domově může být navíc komunikace lidí rušena zapnutým televizorem, počítačem či jinou audiovizuální technikou. Pracovník by měl dosáhnout toho, aby domácí přístroje rušící komunikaci lidí byly vypnuty. Jeho intervence by měly podporovat to, aby členové rodiny zachytili zprávy od ostatních a zkoušeli reflektovat jejich významy. Pokud pracovník zachytí pozitivní zprávy, které jejich adresáti přehlížejí, měl by jim je zopakovat.

Je třeba dosáhnout toho, aby účastníci komunikace byli na jednom místě a navzájem si věnovali pozornost. Problémem může být také to, že někdo (spíše z mladších účastníků sezení) je sice fyzicky přítomen, ale odmítá vypnout elektronické zařízení, ke kterému je připojen. V takovém případě je nutné ho požádat, aby věnoval přímou pozornost tomu, co se právě v rodině děje, a zdůvodnit to.

Přirozenou vlastností komunikace je její *tematičnost*. Když se lidé dorozumívají, jejich řeč by měla mít pro všechny zúčastněné jasné téma. Pracovník by měl rodině pomáhat ve výběru témat a v jejich zpracování. Odbíhání od tématu, souběžné monology, negování navrženého tématu, ignorování tématu, nejasné výroky apod., to všechno jsou manévry, jimiž členové rodiny mohou komunikaci znesnadňovat, nebo přímo blokovat. Toto rušivé chování má význam, o který se pracovník může zajímat, a tím pomáhat komunikujícím, aby ho sami pochopili. Pracovník by si měl průběžně ověřovat relevanci tématu pro členy rodiny a měl by debatu o tématu strukturovat tak, aby se k němu mohli jasně vyslovit všichni, jichž se týká.

Zvláštní pozornost si zaslouhuje *komunikace v manželském (partnerském) páru*, který je jádrem rodiny. Spokojenost muže/ženy s partnerem je klíčovým faktorem harmonie rodinného života. Řada dospělých dvojic z rodin, jimiž se zabývají organizace poskytující podporu rodinám, má vztah konfliktní. Frustrace dospělých jsou signalizovány formou výčitek, naschválů, přehlížení, někdy i fyzickým násilím. Pracovník by se v takovém případě měl pokusit o posilování pozitivních složek vztahu. Je možné vyjít z toho, co v minulosti pro jednoho nebo druhého dospělého představovalo na straně partnera vítané chování. Tyto způsoby chování mohou být posilovány s využitím prvků kognitivně-behaviorálního přístupu. Posilovat je však třeba i rozvíjení nových „spojnic“ mezi partnery. Pouhé sdělování toho, co jednomu na druhém vadí, byť by bylo upřímné a jednoznačné, kvalitě partnerského vztahu pomáhá jen výjimečně (podmínkou jeho účinnosti je mj. to, že k němu dochází zřídka). Pomáhá hlavně to, co protějšek hodnotí jako vstřícné, případně žádoucí chování.

Stejně důležitá jako vstřícné chování je *schopnost partnerů řešit konflikty*. V každém vztahu konflikty nevyhnutelně vznikají. Spokojené a nespokojené vztahy se liší v tom, jak je konflikt řešen. Když jsou přání sdělována v podobě bombardování ultimativními požadavky (případně doplněné obecným negativním hodnocením protějšku), reakce druhého bude těžko jiná než symetricky odmítavá. Jako předběžný cíl je možné dohodnout práci na tom, aby dospělí začali přiměřeně k situaci a k možnostem svého protějšku rozlišovat, kdy má vůbec otevřený konflikt smysl, a kdy ne. Pokud jde o věc, o níž stojí za to se přít, pak je vhodným zahájením sporu jasné formulování vlastních pocitů, přání a hodnocení. Není dobré na partnerovi přímo a hned vyžadovat určitá řešení; lepší je otvírat prostor pro vyjednávání a s hodnocením partnerových návrhů nepospíchat. Tyto postupy je možné demonstrovat a procvičovat. Problémem bývá, že partneři někdy konstruktivní řešení sporu v přítomnosti pracovníka zvládnou, v jeho nepřítomnosti však stále upadají do starých stereotypů. Pak nezbyvá než zpětně analyzovat průběh sporu a identifikovat momenty, kdy bylo možné jednat jinak.

Diskuse týkající se *rolí členů rodiny* (zejména rolí dospělých) je samozřejmě možná a žádoucí, svádí však k zobecňujícím soudům, někdy i k osobním útokům. Proto je nutné zvážit, zda je na takovou diskusi rodina připravena a zda je schopna ji využít. Někteří pracovníci – zejména ti, kteří se inspirují tzv. strukturální školou rodinné terapie – neváhají povahu rolí členů rodiny klasifikovat a přímočaře se svými soudy konfrontovat členy rodiny. S. Minuchin je znám výroky typu: „Kdy jste se rozvedla se svým mužem a vzala si za manžela svého syna?“ (Adresátem je hyperprotektivní matka.) „Kdy se stala matkou ve vaší rodině nejstarší dcera?“ (Adresátem jsou rodiče nezvládající péči o děti.) Takovéto konfrontační otázky jsou rizikové. Prospěť snad mohou tehdy, když rodina po dostatečně dlouhé zkušenosti vnímá pracovníka jako důvěryhodnou autoritu. Rodinné role je možné znázornit také jemnější technikou „sochání“, kterou zavedla V. Satirová. Členové rodiny jsou např. jinými členy rodiny „vysocháni“ do podoby, která vystihuje roli, v níž jsou jinými členy rodiny vnímáni.

Ohniskem pozornosti pracovníka mohou být ty *komunikační stereotypy*, které vznikly kolem rodinných problémů. (Rodiny mohou mít vedle toho stereotypy, které jim pomáhají zvládat jejich běžné fungování.) Členové rodiny si těchto stereotypů nemusejí být vědomi, případně si nemusejí být vědomi jejich funkce. Pracovník pak rodině slouží jako expert na tyto problémové stereotypy. Jeho práce s nimi spočívá v upozorňování na řetězce typických komunikačních událostí. Může konstatovat, že vždy, když otec udělá X, matka udělá Y a dítě potom udělá Z. Pracovník pak může navrhnout alternativy; ještě lepší však je, pokud nové varianty průběhu komunikací členové rodiny hledají sami. K tomu lze členy rodiny povzbuzovat otázkami typu: „Co by se stalo, kdyby otec místo X udělal N?“ „Co by se stalo, kdyby matka nebyla doma?“ „Co by se stalo, kdyby

dítě reagovalo hned na otce a nečekalo na reakci matky?“ Takovému typu dotazování říká systemická škola rodinné terapie *cirkulární dotazování*.

Pracovník se může zaměřit na *posilování hranic mezi subsystemy rodiny*. Hranici mezi jednotlivci mohou posílit monology těch členů rodiny, jejichž mínění obvykle není slyšet, případně není dostatečně vnímáno ostatními členy rodiny. Subsystemy vyššího řádu, např. manželský nebo sourozenecký, mohou být posilovány tím, že dostanou prostor k projednání svých témat bez vstupování jiných členů rodiny. Ti mohou být účastni jako posluchači nebo nemusejí být na sezení vůbec přítomni (viz Nichols a Schwartz, 2001).

Porušením rovnováhy se podle citovaných autorů nazývá manévr, při kterém pracovník naruší rovnováhu rolí uvnitř subsystemů rodiny tím, že kontrolované straní někomu z účastníků komunikace. Tím se dá porušit „zaklesnutí“ členů rodiny do neproduktivních výčitek. Stranění by nemělo být dlouhodobé a v případě potřeby by mělo přejít na jiného člena rodiny.

Rodina může být v potížích i kvůli tomu, že žije pod vlivem pesimistického *příběhu*, který zdůvodňuje bezvýchodnost její situace. Terapie může spočívat ve vyhledávání zkušeností rodiny, které odporují bezvýchodnému příběhu, a v podpoře členů rodiny v tom, aby si zkonstruovali nový příběh, integrující jejich dříve nevyužívané kompetence. Takzvaný narativní přístup v terapii využívá *externalizace problému* čili oddělení problému od jeho nositele (např. formou personifikace problému – bulimie může být bytostí s velkým B, deprese bytostí s velkým D.) Rodina pak není viděna jako subjekt, který má problém, ale jako subjekt, který se s problémem různým způsobem potýkal v minulosti a nějak se s ním potýká i v současnosti. Hledají se náběhy ke konstruktivnějším řešením problému ve vzpomínkách členů rodiny. Je možné hledat i svědky těchto „výjimečných událostí“ z minulosti a zapojit je do terapie nebo hledat osoby, které by v současnosti mohly podpořit nová řešení a pomáhaly konstruovat nová „vyprávění“ (viz opět Nichols, Schwartz, 2001).

Literatura:

- Bartolomew, K., Horowitz, L. M. (1991): Attachment styles among young adults. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 61, 226–244.
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1987): Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 52, 511–524.
- Minuchin, S. a kol. (1967): *Families of the Slums*. New York: Basic Books.
- Nichols, M. P., Schwartz, R. C. (2001): *The Essentials of Family Therapy*. Boston: Allyn and Bacon.
- Satir, V. (1972): *Peoplemaking*. Palo Alto: Science and Behavior Books.